

MARJA ALASTALO

”Saaks sanoa suoraan?”

Tulkinta ihmisten EU:a koskevasta puheesta

Käsittelen artikkelissani sitä, miten tulkintani EU- uutisoinnin seuraamista koskevasta teemahaastatteluaineistosta syntyi. Tekstissä on kaksi osaa: aluksi pohdin haastatteluaineiston ehtoja ja luonnetta sekä tulkintavaiheen vaikeuksia, lopuksi esitän tulkintani aineistosta.

- *No mites sitten tää, tästä Euroopan unionista ni mitäs siitä aattelet?*
- *... Jaa nii mitä mieltä mä nyt olen (nii). No. Saaks sanoa SUORAAN?*
- *No saa saa, sitä vartenhan mä*
- *... NII MÄ OLEN SITÄ MIELTÄ, että Keski- Euroopan isot maat nylkee pienen Suomen pikkuhiljaa, täällä ei oo sitkun poroja enää ja mettää. (Reino)¹*

Joskus tutkimushaastattelutilanne voi tarjota haastattelulle kaivatun tilaisuuden puhua mieltä painavista asioista, vaikka toisaalta haastattelijä voi tuntua edustavan tahoa, jonka luotettavuudesta ei ole varmuutta. Maanviljelijä Reinon haastattelussa nämä piirteet yhdistyvät. Alussa hyvin lyhytsanaiset vastaukset pitenivät vähitellen, kunnes haastattelun jälkeen emäntä totesi Reinolle, että ”tämähän oli terapiatunti sinulle”.

Niin sanottujen tavallisten ihmisten ja tutkijoiden erilaisia näkökulmia kuvaa se, kun sama haastateltava kysyi minulta pakollisella kahvitaulla, että ”keitäs haastattelit aamulla”. Vastasin hämmentyneenä, että kaikki ihmiset esiintyvät tutkimuksessa nimettöminä ja että olen luvannut haastattelujen olevan luottamuksellisia. Isäntä tulkitsi tutkimuksen noudattavan samaa salailuperiaatetta kuin koko EU- prosessinkin. ”Mitä salailua tämä tämmöinen on kun ei nimillä puhuta!”

Haastattelutilanteissa tulee usein ja monenlaisia yllätyksiä, eivätkä ihmiset välttämättä päästä haastattelijaa helpolla. Silti suurimman yllätyksen minulle tuottivat analyysitekstiäni kommentoineet toiset tiedotustutkijat kysymyksillään: ”Mihin näitä sitaatteja tarvitaan?” ”Jotenkin nämä puhekieliset sitaatit hämäävät.” Häiritseekö arkisen puheen ailahtelevuus tieteelliseen tekstiin tottuneita?

Käsittelen seuraavassa laadullisen haastatteluaineiston ehtoja ja luonnetta sekä analyysivaiheen (metodisia) ongelmia. Teen ruumiinavauksen ”Rahvaan mediakriittiki. EU- uutisointi vastaanottajan näkökulmasta”² esiinnohukseelle tulkinnalleni ’kunnon kansalaisuudesta’. Pysin luomaan riittävän kontekstin metodisille pohdintoille, jotka empiirisestä tutkimuksesta irrallisina jäävät usein leijumaan yleiselle, abstraktille tasolle. Elisabeth S. Bird muistuttaa, että loputtoman metodeivauksen sijaan olisi aika tehdä jotain. Muuten itsetarkoituksellinen metodikeskustelu uhkaa halvaannuttaa koko empiirisen tutkimuksen ja johtaa yhä abstraktimpaan teoreettiseen narsismiin. (Bird 1992)

Matkaeväät

Alusta lähtien pyrin kääntämään ylösalaisin sekä tiedotustutkimuksen että tiedotusvälineiden asetelman, jossa "tavalliset ihmiset" näyttäytyivät objekteina. Päätin ottaa vakavasti len Angin ajatuksen yleisön puolelle asettumisesta. Ang kritisoi varsin kärkevästi myös tiedotustutkijoita institutionaalisen näkökulman omaksumisesta. Tämä näkökulma liittyy erityisesti instituutioihin, jotka suunnittelevat, tuottavat ja välittävät tv-ohjelmia, mutta myös valtiollisiin instituutioihin, jotka säätelevät kansallista viestintäpolitiikkaa. Todellinen ymmärrys yleisöistä puuttuu, koska tieto (televisio)yleisöistä on institutionaalisen näkökulman kolonialisoima. Näkökulman ongelma on siinä, että yleisöä kohdellaan kategoriana, jonka käsitteellistä asemaa ei tarvitse problematisoida. (Ang 1991, 2- 3) Ang onkin esittänyt tutkijoille tietoista yleisön puolelle asettumista, jolla hän tarkoittaa ennen kaikkea tutkimuksen itsereflektiota: empiirisen yleisötutkimuksen olisi mietittävä omaa piiloista agendaansa. (emt., 104; myös Ridell 1994, 163-164)

En myöskään halunnut uppoutua vain yhden tiedotusvälineen vastaanottoon, vaan päätin tutkia koko tiedotusvälinemaisemaa. Joukkoviestinnän vastaanoton tutkimuksissa on tähän saakka keskitytty yleensä vain yhteen välineeseen ja usein enintään muutamaan ohjelmaan. Hyvin usein väline on ollut televisio ja tyylilaji fiktio: jopa niin usein, että kirjoittaessaan vastaanotosta ja vastaanottajasta voi yllättää itsensä kirjoittamasta 'televisioyleisö' ja 'katsoja', vaikka ei erityisesti haluaisikaan kirjoittaa televisiosta. Kuitenkin esimerkiksi Klaus Bruhn Jensen on esittänyt, että koska tiedotusvälineet ovat kytkeytyneet toisiinsa sekä institutionaalisesti että diskursiivisesti, tulisi tutkia myös tiedotusvälineiden käytön kontekstia. Jensen kutsuu tätä tiedotusvälineympäristöksi tarkoittaen sitä, että tiedotusvälineet eivät vaikuta yksittäisinä vaan kokonaisena orkesterina. (Jensen 1991, 147) Ullamaija Kivikuru puolestaan on tuonut suomalaiseseen keskusteluun Arjun Appadurain ajatusta tiedotusvälinemaisemasta (mediascape), joka ympäröi ihmisiä tarjoten raakamateriaalia merkitysten muodostamiseen. (Kivikuru 1993, 13- 14) Käyttökontekstia korostavat myös etnografisen televisiotutkimuksen tekijät kuten David Morley (1986) ja James Lull (1990). Esimerkiksi Morley esittää, että television katsomisen muuttuvia muotoja on mahdollista ymmärtää ainoastaan yleisessä perheen vapaa- ajan käytön kontekstissa (Morley 1986, 13).

Vaikka en suoraan nojautunutkaan reseptiotutkimukseen, niin ilman reseptiotutkimuksen oivalluksia vastaanottajien suhteellisesta aktiivisuudesta tiettyjen yhteiskunnallisten reunaehtojen alaisena työni olisi varmasti jäsentynyt toisennäköiseksi. Reseptiotutkimus rajaa kohteekseen tekstin ja lukijan välisen suhteen, tekstin merkityksen katsotaan riippuvan myös tulkitsijasta. 1970- luvun lopulta lähtien kehiteltyä reseptiotutkimusta ei voi pitää mitenkään yhtenäisenä teoreettisena lähestymistapana. Reseptiotutkimus onkin toisinaan haluttu ymmärtää väljemmin tutkimusstrategiaksi, koska sen teoreettiset lähtökohdat ovat niin moninaiset (esim. Slaatta 1993, 19). Yhtä moninainen on myös reseptiotutkimuksen suhde etnografiseen yleisötutkimukseen. Tuota suhdetta tuleekin mielestäni jatkossa pöyhiä ja täsmentää.

Puhun jatkossa yleisön sijaan 'tavallisista ihmisistä'. Se on usein käytetty mutta varsin ongelmallinen ja harvoin ruodittu sanapari. Tarkoitan 'tavallisilla ihmisillä' tässä yhteydessä heitä, joilla ei ole erityistä EU- asiantuntemusta. Käsittääkseni 'tavallisuus'

on sidoksissa kulloiseenkin käyttöyhteyteen. Esimerkiksi jokin haastateltavistani voisi olla jossakin toisessa yhteydessä asiantuntija tai alkoholin suurkuluttaja.

Haastattelupuheen ehdot

Teemahaastatteleminen valitseminen aineistonkeruumenetelmäksi tuntui luontevalta, sillä ihmisten tapa seurata tiedotusvälineistä yhtä pitkää poliittista prosessia on kartoittamatonta maastoa. Sopiihan teemahaastattelu hyvin aineiston keräämiseen silloin, kun tutkitaan huonosti tunnettuja tai tiedostettuja asioita (ks. esim. Hirsjärvi & Hurme 1980; Grönfors 1982). Fraasiksi muodostunut perustelu haastatteluaineiston keräämiselle pitää siis paikkansa tässäkin yhteydessä.

EU poikktesi kuitenkin teemahaastattelun aiheena tuntemistani. Yleensä haastatteleamalla on hankittu aineistoa suoraan ihmisten kokemuspöydissä olevista asioista. Syksyllä 1993, jolloin ensimmäiset haastattelut tehtiin, ihmisillä ei kuitenkaan ollut kokemusta EU:sta samalla tavalla kuin työn tekemisestä, television katsomisesta, viinan juomisesta tai lähiössä asumisesta. Suurimmalle osalle ihmisistä EU oli olemassa vain tiedotusvälineiden kautta. Tämä vaikeutti teemojen hahmottelemista. Ainoaksi vaihtoehdoksi jäi lopulta se, että annoin ihmisten puhua melko vapaasti.

Haastatteluaineistoon perustuvissa tutkimuksissa on yhä useammin alettu miettiä sitä, miten haastattelutilanne vaikuttaa aineistoon ja sitä kautta tuloksiin. Kuitenkin huomattavan usein empiirisissä yleisötutkimuksissa pyritään vieläkin eliminoimaan tutkijan vaikutus (esim. Corcoran 1992) tai väitetään, että tutkijan läsnäololla ei ollut ratkaisevaa vaikutusta tutkittavan asian kannalta (Lull 1990). Esimerkiksi televisiouutisten seuraamista osallistuvan havainnoinnin menetelmällä tutkinut Corcoran toteaa pelkästään, että dublinilaisperheissä asuneita etnografeja kehoitettiin olemaan häiritsemättä perheen arkisia rutineja (Corcoran 1992). Havainnoin ja haastattelu ihmisten television katselutottumuksia tutkinut James Lull sen sijaan kiinnittää huomiota havainnoijien aiheuttamiin häiriöihin. Lull esittää ensin lukuisia tilastoja siitä, kuinka monta prosenttia perheen jäsenistä kertoi havainnoijan vaikuttaneen perheen television katseluun ja miten. Lopulta hän silti toteaa, että havainnoijien läsnäolo perheissä ei mitenkään vakavasti häirinnyt perheiden normaalia käyttäytymistä. (Lull 1990, 181-184)

Mediaetnografian ajattelu- ja toimintatapojen takana tuntuu yhä olevan romanttinen idea autenttisesta todellisuudesta, jonka tutkija voi tavoittaa kunhan on riittävän huolellinen ja yrittää kovasti. Tällöin haastatteluaineistokin näyttäytyy helposti vain virheiden lähteenä. Brittilä sosiologi David Silvermanin mukaan ei kuitenkaan ole olemassa autenttista todellisuutta, jonka tutkija voisi saavuttaa riisumalla pois kaikki esteet ja suodattimet ja hankkiutumalla ihmisten intiimeihin tiloihin. Silvermanin johtopäätös on, että sosiologi saa ja hänen pitää keskittyä tutkimaan julkista elämää. (Silverman 1988; myös Hammersley & Atkinson 1983, 6-7)

Yhteiskuntatieteissä ainut järkevä vaihtoehto on kiinnittää huomio niihin ehtoihin, joilla haastatteluaineisto on tuotettu. Kokemukseni mukaan haastattelutilannetta jäsentävät ensinnäkin kulttuuriset konventiot ja toiseksi tutkittavien ihmisten käsitys tutkijan tarkoituksista haastattelutilanteessa.

Kulttuurisilla konventioilla tarkoitan kulttuurisia sääntöjä siitä, miten puhua missäkin tilanteessa. Tommi Hoikkalan sanoin Pekka puhuu viinasta eri tavalla suunnitellessaan kavereiden kanssa vappujuhlia kuin hän puhuisi siitä koulukuraattorin, poliisin, opettajan tai tutkijan kanssa (Hoikkala 1989, 20). Haastattelijan persoonallisuutta enemmän merkitsee ikä, sukupuoli ja yhteiskunnallinen asema. Esimerkiksi somerolaiset maanviljelijät puhuivat minulle kuten kaupunkilaiselle naiselle puhutaan. Kulttuuriset konventiot 'pakottavat' tietenkin minua haastattelijana yhtä lailla: olen muodollisempi ja kohteliaampi haastatellessani itseäni reilusti vanhempia ihmisiä. Tästä syystä haastattelulainauksia käyttäessäni otan aina kun mahdollista mukaan myös esittämäni kysymyksen, pyrin siis vähintäänkin tuomaan esiin oman osuuteni aineistosta.

Haastattelutilannetta jäsentävät osittain samat kulttuuriset säännöt, jotka jäsentävät toisilleen vieraiden ihmisten puhetta. Haastattelutilanteessahan tavataan haastateltava ihminen usein ensimmäistä ja viimeistä kertaa. Yksi kulttuurinen konventio on sekin, että tutkijalla on työnsä kautta lupa kysyä asioita, joita ei tulisi mieleenkään kysyä junassa viereen istuvalta ventovieraalta. Esimerkiksi kysymys EU:a käsittelevän uutisoinnin seuraamisesta saattaisi vaikuttaa vähemmän luontevalta.

Yksi tutkimuskulttuurin sisäinen konventio on ollut sulattaa haastattelijaksi osaksi tallettia, empaattiseksi nyökyttelyautomaatiksi, joka vaivihkaa kontrolloi haastattelun kulua. Naistutkijat keskustelivat 1980-luvulla haastattelutilanteen kysymys- vastaus -kaavan rikkomisesta, koska myös sen katsottiin objektivoin tutkittavia ihmisiä. Ideaaliksi asetettiin keskusteleva tutkimussuhde, jota pian kritisoitiin ankarasti. Kritiikin voi kiteyttää kolmeen kohtaan. Ensinnäkin tutkittavien ihmisten kanssa ystävystymisen pelättiin tuovan uusia eettisiä ongelmia haastattelutiedon käyttöön. Luottamuksellisesti puhuessaan ihmiset saattavat unohtaa, että tutkijalle kyse on viime kädessä tutkimusmateriaalin keräämisestä (Finch 1984; Ronkainen 1989). Toiseksi haastattelusuhteen tasa- arvoisuuden merkitystä kyseenalaistettiin miettimällä, mitä merkitystä sillä on jos tutkija raportointivaiheessa kuitenkin objektivoi tutkimansa ihmiset (Smith 1988). Kolmanneksi ideaalin takana voi nähdä keinotekoisien pyrkimyksen tavoitella 'autenttista' tai 'luonnollista' vuorovaikutustilannetta.

Omissa haastatteluissani pysyttelin enimmäkseen myöntelevässä "niinii"- tarkkailuasemassa. Lämmittelykeskusteluissa kuitenkin pyrin vaimentamaan (mahdollista) auktoriteetti vaikutelmaa, koska halusin lievittää ihmisten pelkoa EU- nippelitiedon sekoittamisesta. Tartuin myös kysymyksissäni, joskus hyvinkin suorasukaisesti, ihmisten puheiden sisäisiin ristiriitaisuuksiin. Tästä huolimatta haastattelut ovat kaukana keskustelusta. Vastavuoroinen näkemysten paljastaminen ei myöskään tuntunut tarpeelliselta haastattelutilanteessa. Olinhan hankkiutunut tekemisiin ihmisten kanssa, koska olin kiinnostunut siitä, mitä he puhuvat. Veikkaan, että haastattelu leviäisi helposti käsiin, jos haastattelijat ja haastateltavat kilpailisivat tunnustuksillaan.

Toinen vain harvoin mietitty kysymys on se, miten tutkittavien käsitys tutkijasta vaikuttaa aineistoon. Anssi Peräkylä kiteyttää tämän: "Selonteko ei ainoastaan esitä antajaansa, vaan se liittyy vahvasti myös yleisöön" (Peräkylä 1990, 123). Kuinka asioista puhutaan tai kirjoitetaan riippuu siitä kenelle puhutaan tai kirjoitetaan. Aineiston keräämisessä tutkija on tietenkin tutkittavansa tai haastateltavansa yleisö. Peräkylä analysoi kirjassaan *Kuoleman monet kasvot* omaa rooliaan tutkijana sairaalalyhteisös-

sä. Hän kuvaa, miten haastateltavat ("selontekojen antajat") olettivat hänen sosiologina olevan erityisen kiinnostunut osapuolten kokemuksista ja siitä missä määrin potilailla on mahdollisuus ilmaista omia tunteitaan ja ajatuksiaan henkilökunnalle. Esimerkiksi sairaanhoitajat kertoivat siitä, miten he pohjimmiltaan kokivat kuoleman. (emt., 127- 128) Suvi Ronkainen erittelee sitä, miten hänen haastattelemansa naiset antoivat hänelle erilaisia rooleja, jotka sitten vaikuttivat siihen minkälaisiksi haastattelutilanteet muotoutuivat. Näitä erilaisia tutkimussuhteita oli neljä: opastava ja neuvova sukulaistyttö - suhde, luottamuksellinen isokorva - suhde, virallisuutta tavoitteleva tutkimussuhde ja keskusteleva ja kokemuksia vertaileva nainen puhuu naiselle - suhde. Kaikki roolit saattoivat esiintyä yhden haastattelun sisällä ja kaikki olivat yhtä todellisia. (Ronkainen 1990, 24- 25)

Samalla tavalla voin omista haastatteluistani löytää viitteitä siitä, millaisiin lokeroihin haastattelemani ihmiset sijoittivat minut. Vastauksissa näkyy jälkiä myös siitä, mitä he luulivat minun haluavan. Kerroin kaikille ennen haastattelua lyhyesti, mitä olen tekemässä. Mainitsin EU:n sillä seurauksella, että ihmiset puhuivat Euroopan unionista silloinkin, kun en siitä suoraan kysynyt.

— *Joo, entäs sitten näitä paikallisia näitä ilmaisjakelua?*

— No niistä tulee, mutta niissä on aika vähän EU:sta. (Kaisa)

— *Joo. No mites sitten näistä tota tiedotusvälineistä sillee, että mitä lehteä sä luet?*

— ...

— *Vai mitä lehtiä? Noin ylipäänsä.*

— Lehtiä tulee kyllä aika paljon. Turun Sanoma tulee päivälehdistä ja ... ja sitten tulee yks keskustan lehti ja ...

— *Mikä?*

— Suomenmaa tulee, no siinä nyt ei oo paljoo ... no on nyt jonkun verran EY:ä siinä. (Antti)

Ihmiset näyttäisivät siis luetelleen vain sellaiset tiedotusvälineet, joista tulee edes joskus jotain EU:a koskevaa. Esimerkiksi yleisaikakaus- ja naistenlehtiä mainitsivat vain harvat lukevansa, vaikka voisi olettaa useammankin seuraavan niitä. Lisäksi jotkut mainitsivat vasta jatkokysymyksen jälkeen laajemman skaalan lehtiä. Samoin yleiskysymykseen television katselemisesta sain vastaukseksi harvinaisen suuren määrän pelkkiä ajankohtaisohjelmia. Mielestäni tämä havainnollistaa hyvin sitä, että ihmisillä on aina jokin käsitys tutkijan pyrkimyksestä. Alasuutarin sanoin: "haastateltava ei vastaa ensimmäiseen kysymykseen pyrkimättä edes jonkinlaiseen summittaiseen käsitykseen siitä, mihin kysymyksellä pyritään" (Alasuutari 1993, 118). Tutkimukseni kannalta tämä tarkoitti ainakin sitä, että en voinut kuvitella kuvaavani täydellisesti ihmisten tiedotusvälinemaisemaa tekemiäni haastattelujen perusteella.

Vielä merkittävämmän määrittelyn aikomuksistani tekivät haastatteluista kieltäytyneet naiset. Vaikka lähes puolet haastatteluista onkin naisia, joukon kokoonsaaminen oli työn takana. Kaksitoista naista kieltäytyi ja yksi naisvaltainen työpaikka teki yhteispäätöksen olla suostumatta haastatteluun.

Kieltäytyneiden suurta määrää voi selittää ainakin osin naisten tulkinnalla intresseistään. Useat naiset kieltäytyivät vetoamalla tietämättömyyteensä, koska he olettivat, että haluan kerätä faktatietoa Euroopan unionista. Esimerkiksi naisvaltaiselta työpai-

kalta sanottiin kollektiivikieltäytymisen ainoaksi syyksi tietämättömyys ja kehoitettiin minua etsimään sellaisia haastateltavia, jotka ”tietävät asiasta jotain”. He katsoivat, että olin kysymyksineni väärässä paikassa. Lisäksi muutamat naiset harmittelivat, että olin voinut haastatella heidän miestään ”koska se seuraa politiikkaa”.

Kaksi haastateltavaani oletti minulla olevan vaikutusvaltaa siihen, miten EU:sta kerrotaan. Salla mielsi minut selvästi tiedotusvälineiden edustajaksi ja Leenakin uskoi, että haastattelujen kautta voisi vaikuttaa tulossaolevaan EU- tiedotukseen.

— ... mutta se on sitten taas teikäläisten vastuulla se että, niin että te tasapuolisesti meille kerrotta kaiken. (Salla)

— *Tota noinnin onks sulla tästä EU- jutusta jotain vielä mielessä?*

— Jaa, eiköhän tässä aika lailla hyvin jo tullu kaikki (naurahtaa), mut ylipäätään nin jos jos tätä kautta pystyy jollain lailla vaikuttamaan siihen nin nimenomaan sitä puoleetonta tietoo ja mahdollisimman pian. (Leena)

Haastattelupuheen reunaehdot on reflektoitava kussakin yhteydessä erikseen. Peräkylä on todennut, että mitä tietoisempi tutkija on tutkimuksensa ehdoista, sen parempi (Peräkylä 1990, 167). Toisaalta olen taipuvainen uskomaan, että kaikkea ei voi reflektoida ja ottaa huomioon ellei halua keskittyä tutkimaan tutkimustilannetta.

Ristiriidat näkyviin

Oxbridgessä tutkimustyöhön koulutetulla opiskelijalla on epäilemättä jonkinlainen menetelmä, jonka avulla hän paimentaa ongelmansa kaikkien häiritsevien tekijöiden ohitse, kunnes se kulkee vastaukseensa niin kuin lammas juoksee aitaukseen. (Woolf 1990, 41- 42)

Suomalaisessa keskustelussa laadullisesta tutkimuksesta siirryttiin uuteen vaiheeseen Klaus Mäkelän toimittaman Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta - kirjan myötä (Mäkelä 1990). Siihen saakka painopiste oli enemmänkin aineistonkeruuvaiheen ongelmassa (esim. Grönfors 1982; Hirsjärvi & Hurme 1980; Suhonen 1983). Mäkelän kirja siirsi keskustelun aineiston analyysivaiheeseen. Tämä ei ole silti merkinnyt sitä, että analyysivaiheen vaikeudet ja harharetket paljastettaisiin raporteissa. Analyysin tulkintasäännöt esitetään nykyisin — onneksi — yhä tarkemmin, mutta edelleenkin jää avoimeksi, miten relevantteihin sääntöihin on päädytty. Useampikin ystäväni on oman analyysinsa kanssa tuskaillensa kironnut, kuinka minimaalisesti tutkimuksissa kerrotaan siitä, miten tutkimuksessa on konkreettisesti edetty.

Koska olin päättänyt ottaa aineistolähtöisen tutkimuksen ”harkitun” riskin, jo ensimmäiset haastattelut tuottivat yllätyksen. Alkuperäinen ajatukseni tutkia ihmisten puheista piirtyviä Euroopan unionieja kariutui, sillä materiaalia kertyi vähän, eivätkä erilaiset Euroopan unionit tuntuneet haastattelujen keskeisimmältä annilta.

Yritän seuraavassa rekonstruoida oman aineiston tulkintani syntyä. Tätä kirjoittaessani olen huomannut tulkintaprosessista kirjoittamisen vaikeuden, kuinka helppoa onkaan edetä suoraan analyysin tekemisen siihen vaiheeseen, jolloin olin jo löytänyt olennaiset teemat. Pidän juuri tätä ’oivaltamisvaihetta’ ehkä tutkimusten huonoiten raportoituna osana. Aloitan siis alusta.

— (...) On liian vähän tietoa ollu lehdissä (joo). Mm. Ja sit se tieto on semmosta et

onks niihin uskomista aina mitä niissä kirjoitetaan, niihin ei musta välttämättä tartte uskoo, mitä Helsingin Sanomas kirjoittaa (naurahtaa).

— (...) Ei totuutta tuoda julki et kuin siin voi käyrä, ei ajatella sitä kuin siinä voi käyrä. (Mm.) Nii. (Reino)

Litteroidessani neljättä, jo aiemmin esiintyneen Reinon, haastattelua minulle alkoi valjeta, miten kriittisiä ihmiset olivat tiedotusvälineiden Euroopan unionia käsittelevää uutisointia kohtaan. Ounastelin, että tämä on asia joka toistuu näissä haastatteluissa. Luin läpi kolme aikaisempaa haastattelua, kriittisyys löytyi myös niistä. Kysymyksiä hahmottui tässä vaiheessa kaksi: miten haastattelemanii ihmiset seuraavat tiedotusvälineitä yleensä ja EU:a erityisesti sekä miltä tiedotusvälineiden EU- uutisointi noiden haastattelujen perusteella näytti. Vaikka perushavaintoni ihmisten mediakriittisyydestä pysyikin samana haastattelujen tekovaiheesta alkaen, niin sitä enemmän muuttuivat ajatukseni työn jäsentämisestä.

Tein aluksi tiivistelmät haastatteluista siltä osin kuin niissä puhuttiin tiedotusvälineistä ja Euroopan unionista. Luin tiivistelmäpumaskaa läpi ja yritin löytää yhtenäisiä teemoja, joiden mukaan voisin jäsentää työni. Korvissani soivat kertomukset, joissa 'lampaat' olivat oikuttelematta kulkeneet aitauksiinsa. Tunsin itseni kateelliseksi näille taitaville tutkijoille. Tavallisten ihmisten mediakriittistä oli mahdotonta lähteä liikkeelle, sitä ennen oli luotava jonkinlainen konteksti tiedotusvälineitä ja niiden EU- uutisointia koskevan puheen analyysille.

Lopulta aloin kirjoittaa kuvausta siitä, miten ihmiset seurasivat tiedotusvälineitä yleensä ja etenin siitä kohti EU- uutisoinnin seuraamista. Uskoin jo välillä, että tämä yleinen tausta riittäisi ja voisin edetä mediakriittikin purkamiseen. Ihmisten puheet pysyivät kuitenkin oudon ristiriitaisina. Tämä ristiriitaisuus tuskin olisi näyttänyt niin ongelmalliselta tai selitystä vaativalta, ellen olisi ajatellut, että ihmiset pitää ymmärtää oman arkipäivänsä asiantuntijoiksi.

— *Mut katot sä mitä ylipäänsä telkkarista, jos ei ... ihan tän EU:n ulkopuolelta?*

— Mie en kato ollenkaan tämmöstä jotain ... joka jotain ohjelmaa jossa käsitellään pelkkää EU:ta, en jaksa kattoa ja kuunnella (joo), mutta uutisissa mitä tulee nin sen kyllä kuuntelen (joo), mutta en paina mieleen muuta kun semmoset asiat jotka vähänkään liikuttaa minua.

— *No entäs sit tota kenen pitäis päättää tästä jäsenyydestä, Suomen?*

— Ihmisten jotka on tarkoin miettinyt, tarkoin tietävät ... tosi tarkoin tietävät (painokkaasti) mutta niitten pitäis ottaa vastuu sitten kanssa siitä. Ja jos kansanäänestykseen mennään nin onkopa kaikki äänestäjät valmiita ottamaan vastuun siittä että itte on näin päätetty.

(...) Ehkä suurin osa, suurin osa on varmasti viisaampia tämän asian kanssa kun mie mutta, miekin meinaan varmasti äänestää siinä jos ja kun se tulee.

— *vaikka sä sitten kuitenkin sanoit että aiot äänestää*

— ... mie joo äänestän mut mie pyrinkin sitten ottamaan vähän enempi selvää siitä ja ootan hyvissä ajoin sitä tiedotetta sitten sitten mikä tulee, varmaan tulee, täytyyhän se tulla.

Aluksi Kaisaa ei kiinnosta EU:ssa muu kuin se mikä liikuttaa häntä itseään. Tosin tässäkin nousee esiin tuttu toteamus uutisista, "mutta uutisissa mitä tulee nin sen kyllä

kuuntelen”. Uutiset siis katsotaan, vaikka ne eivät niin kiinnostaisikaan, ehkä niiden ei edes odoteta kiinnostavan. Vähän myöhemmin Kaisa varaa kansanäänestyksen sel-
laisille ihmisille ”jotka on tarkoin miettiny, tarkoin tietävät” mutta sanoo seuraavassa
hetkessä itsekkin varmasti äänestävänsä. Samanlaisia ristiriitaisuuksia tuli esiin muis-
sakin haastatteluissa.

Etsin tulkinta- apua muiden teksteistä. Pisimpään pysähdyin askartelemaan vel-
vollisuudenannon kanssa. Yritin yhdistää Peter Dahlgrenin (1987) ajatuksia velvolli-
suudentuntoisen kansalaisen diskurssista Alasuutarin päätelmiin tv- moraalista
(1991). Päätelin, että EU:n asema ihmisten puheessa olisi sama kuin (televisio)uutis-
ten: ihmiset tietävät, että asia on tärkeä ja puolustelevat toisin toimimistaan (seuraa-
mattomuuttaan). Oletukseni ei toiminut. Kaisan sain runnotuksi tähän kuvioon, koska
hän selittää ottavansa vielä selvää asiasta. Hän jopa toisti haastattelun jälkeen, että
huomenna täytyy lukea lehti tarkemmin. Sen sijaan Inkeri olikin jo hankalampi tapaus
oletusteni kannalta.

- *No mites tota onks sun kanta muuttunu näiden parin vuoden aikana yhdentymis?*
- No ei muutakun se kauhee mun mielest se epävarmuus se et ehkä mä olin vielä
kielteisempi aikasemmin et tota, se et on alkanu puntaroida ja sit kun ei tiedä riittä-
västi et pitäis tietää mut sit taas jotenkin ei oo aikaa eikä energiaa hakea sitä tietoa
niin paljon kun sitä tarvis, tarvis tehdäkseen todellisen päätöksen.
- *No mitäs sä luulet siinä vaiheessa et kun on kuukaus kansanäänestykseen, nin?*
- Mm, pystynks mä sit sen ratkaisun tekemään?
- *Nii.*
- Mmm. En tiedä, ehkä mä sit äänestän jonkun (naurahtaa), jonkun yhden ajatuk-
sen mukaan. Jos, siis mä voin äänestää yhden ajatuksen mukaan jos mä äänestän
vastaan, mut sit jos mä äänestän puolesta ni mä tarvin aika paljon paljon tota ni syi-
tä miks mä äänestän puolesta. (Inkeri)

Inkerin puheesta ei löydy jälkeäkään huonosta omastatunnosta, vaikka kuinka yritin
sitä löytää. Tässä vaiheessa myös Angin ajatus yleisön puolelle asettumisesta alkoi
muuttua mutkikkaammaksi (Ang 1991). Ang on varsin lyhytsanainen tämän teesinsä
kanssa, mutta jos sen tulkitsee institutionaalisen näkökulman vastakohtaksi, sen pi-
täisi merkitä tutkimuksen tekemistä yleisöjen intresseistä lähtien. Miten ihmisten EU-
uutisointia koskevan puheen analysointi olisi yleisön puolelle asettumista, vaikka sen
alussa tavoitteekseni asetin? Kenen puolelle asettumista se merkitsisi, jos kuitenkin
oletan, että tieto on sidoksissa johonkin näkökulmaan?

Voi myös — ja on syytäkin — kysyä, voiko ihmisillä ylipäänsä olla intressiä omaa
tiedotusvälineiden seuraamistaan koskevaan tietoon? Esimerkiksi EU- kysymyksessä
luulen pikemminkin, että ihmisten intressit olisivat kohdistuneet unionia koskevan tie-
don saamiseen kuin heihin itseensä.

Hakkasin päättäni seinään niin kauan, kun yritin sovittaa aineistoni liian kirjaimelli-
sesti valmiiseen muottiin. Ristiriitojen suma alkoi purkautua vasta kun oivalsin, että ih-
misten puheessa lomittuu kaksi erilaista näkökulmaa. Toisesta näkökulmasta he ku-
vaavat omaa toimintaansa ja ajatuksiaan ja toisesta he kertovat siitä miten ”pitäisi” toi-
mia. Kävin haastattelut vielä kerran läpi, erotin EU:a ja tiedotusvälineitä koskevat ”pi-
täisi” - puheet ja muotoilin kysymyksen: minkälainen ideaali haastattelujen pohjalta
piirtyy EU- uutisoinnin seuraamisesta. Tämän ”pitäisi” - puheen nimesin 'kunnan kan-

salaisuudeksi'. Kyse oli siis moraalista, siitä miten pitäisi tehdä.

Tämän harharetken antia olen jälkeinpäin jäsentänyt miettimällä teoreettisen viitekehityksen vaikutusta havaintoihin. Peräkylä on esittänyt, että tietyssä analysivaiheessa teoria on unohdettava. Jos näkökulma on suoraa lainaa muualta, tutkija päätyy todennäköisesti vain toistamaan muiden saavuttamia tuloksia. Omaperäinen tulkinta syntyy vain, jos tutkija pystyy unohtamaan sen mitä hän oppinut aiheesta muiden tutkimuksista. Samalla 'teoria' kuitenkin vaikuttaa aina siihen mitä asioita ja minkälaisina havaitsemme. Peräkylän esimerkin mukaisesti vangin ja vartijan suhde muuttuu merkkijärjestelmiksi tai sisäiseksi kokemukseksi tai omaa järjestäytyneisyyttä ja tulkintaansa ylläpitäviksi vuorovaikutusprosesseiksi riippuen siitä tarkasteleeko sitä semioottisesti, fenomenologisesti vaiko etnometodologisesti suuntautunut tutkija. (Peräkylä 1995, 16- 17.)

Kunnon kansalaisuus

Minkälainen kunnon kansalaisuus ihmisten puheista hahmottui ja mitä sen avulla ymmärsin? Esitän seuraavassa tulkintani, johon lopulta päädyin. Riippumatta siitä, miten ihmiset seurasivat Euroopan unionia käsittelevää uutisointia, heillä oli käsitys siitä, miten sitä pitäisi seurata, jotta pystyisi tekemään kunnollisen päätöksen syksyllä kansanäänestyksessä. Samalla tavalla kuin tiedämme — riippumatta siitä toimimmeko niin — että tupakkaa ei pitäisi polttaa mutta liikkua pitäisi. Tietenkin kunnon kansalaisuus on piiloisempi asia. Siinä missä terveysvalistuksella asetetaan rajat terveelliselle elämälle, kunnon kansalaisuuden tuottamisesta ja uusintamisesta ei vastaa mikään yhteiskunnallinen instituutio yksin.

Ihmisten puheissa elävää 'kunnon kansalaista' luonnehtii neljä piirrettä.

- 1) Hän äänestää EU- kansanäänestyksessä
- 2) Hän tekee äänestyspäätöksensä tarkkaan harkiten tiedon perusteella.
- 3) Omaa äänestyspäätöstä tehdessään hän ajattelee muutakin kuin omia etujaan.
- 4) EU:sta kiinnostuminen on hänen velvollisuutensa.

Kunnon kansalainen ei tietenkään elä täydellisenä jokaisessa haastattelussa, mutta kaikista haastatteluista löytyy jotain piirteitä hänestä. On muistettava, että tässä on kysymys nimenomaan "kunnollisuudesta" — toimintaideaalista — suhteessa EU- kysymykseen. Minkälainen puhe sitten mielestäni kertoi kunnon kansalaisuudesta? Kun ihmiset puhuvat miten 'pitäisi', 'miten täytyy' tai 'on pakko' toimia, olen tulkinnut sen kertovan ideaalista. 'Pitäisi'- lauseissa ihmiset kertovat jotakin siitä, miten asioiden pitäisi olla. Poinin esiin vain Euroopan unioniin liittyvät 'pitäisi'- puheet.

Norjan television katsotuimman uutislähetysten, *Dagsrevyenin*, vastaanottoa tutkinut Ingunn Hagen huomasi ristiriidan ihmisten katsomiskokemusten ja odotustensa välillä. Ristiriitaisuus näkyi haastatteluissa kahdella tavalla: kun ohjelma ei täyttänyt odotuksia ihmiset kokivat, että katsominen ei tyydytä tai että se on ajan hukkaa. Hagenin tulkinnan mukaan ihmiset ovat mieltäneet Dagsrevyenin katsomisen kansalaisen velvollisuudeksi. Ihmisten oli nimittäin vaikea perustella sitä, miksi he katsoivat

Dagsrevyeniä päivästä toiseen. (Hagen 1994, 197)

Haastateltavani eivät aina pyrkineet osoittamaan toimivansa olettamansa kunnan kansalaisen tavoin suhteessa Euroopan unioniin. Sen sijaan he kylläkin asemoivat itseään eri tavoin tähän ideaalikansalaiseen. Kunnan kansalaisen muotokuvan lisäksi hahmottelen myös sitä, minkälaisista näkökulmista ihmiset puhuivat tästä ideaalista ja miten he sovittelivat (jos sovittelivat) ja selittelivät omaa toimintaansa suhteessa ideaaliin.

Kunnan kansalainen äänestää kansanäänestyksessä. Tästä vallitsi suurin yksimielisyys. Vaikka kaksi kolmasosaa haastatelluista ei ollut vielä päättänyt kantansa Suomen EU- jäsenyyteen, kaikki sanoivat äänestävänsä ("kyl ilman muuta", "tottakai, tottakai"). Tämä on poikkeuksellinen kunnan kansalaisen palanen sikäli, että kaikki haastatellut kertoivat toimivansa ideaalin mukaisesti. Ihmiset olivat lisäksi hyvin yksimielisiä siitä, että kansan tulee päättää Suomen EU- jäsenyydestä. Ainoastaan yksi haastateltava oli toista mieltä:

— *Entäs sitten kenen pitäis päättää tästä Suomen jäsenyydestä?*

— No se on vähän semmonen asia että, jos tällä ajattelen ni **ei kansaa pitäis päästääkään päättämään** mutta toisaalta ei poliitikkojakaan, tällä hetkellä ei vois oikeestaan kukkaan päättää sitä koska, *kansa ei tiiä* tällä hetkellä varmaan mikä se on, että joku ihminen saattaa tietää mutta se ei sano. (Arto) (korostukset MA³)

Arton mukaan tietämätöntä kansaa ei siis tule päästää päättämään. Myös Kaisa oli valmis jättämään asiasta päättämisen "ihmisille jotka on tarkoin miettiny, tarkoin tietävät". Hän halusi vain neuvoa antavan kansanäänestyksen, koska oli huolestunut siitä, että viime hetken tieto vaikuttaa ratkaisevasti ihmisten kantoihin. Kuitenkin nekin, jotka epäilivät kansan kykyä tehdä järvevä päätös, sanoivat äänestävänsä (Kaisa: "Miekin meinaan varmasti äänestää siinä, jos ja kun se tulee, olipa se sitten neuvoa- antava vai päättävä, mutta meinaan äänestää"). Äänestäminen näyttää aineistoni perusteella olevan sellainen kansalaisen perusvelvollisuus tai - oikeus, jota ei kritisoitu ja josta tunnuttiin haluttavan pitää kiinni, vaikka toisaalta ihmiset epäilivätkin vaikutusmahdollisuuksiaan ("Kyllähän se on jo varmasti päätetty asia", "Katopa kun se nin kauan sitä juntaa että mennähän se vängällä läpi lopulta").

— *Mm. Miten sitten kenen sun mielestä pitäis tästä jäsenyydestä päättää?*

— **Ilman muuta kansanäänestys**, oli se mikä tahansa ni on sitova ja velvoittava siitä ei saa tinkiä, muuten murenee pohja koko systeemiltä.

— *Joo, vaikka se ois kuinka kuinka tota täpärä?*

— Vaikka ois kuinka täpärä, demokratia on inhottavaa mutta ei tässä, mitä me voitais tämmösessä maassa noudattaa kun demokratiaa (mm), (...) et jos siinä on yksikin enemmän puoltava kun vastustava nin siihen on tyydyttävä, tää on demokratian perusasia. (Ilkka)

'Demokratia' samoin kuin 'kansalainenkin' ovat sanastoa, jota ei haastatteluissa juuri esiinny. Otteen opettajamies vetoaa kuitenkin (kansan)äänestykseen koko suomalaisen yhteiskunnan perustana. Äänestyksen sitovuudesta tinkiminen merkitsisi yhteiskunnan perusteiden murenemista.

Kunnan kansalainen pyrkii päättämään EU- kantansa tiedon perusteella. Myös tämä ideaali näkyi hyvin yhtenäisenä haastatteluissa. Suuria eroja oli sen sijaan

siinä, miten ihmiset sovittelivat omaa toimintaansa ideaaliin. Ihmiset puhuivat kolmesta näkökulmasta suhteessa tähän ideaaliin. Osa puhui itsestään ja mahdollisesti vertasi omaa toimintaansa ideaaliin. Osa taas puhui muista ihmisistä. Tällöin usein epäiltiin heidän toimintakykyään tai -tapaansa. Kolmanneksi moitittiin rakenteita, ihmisille ei ollut luotu edellytyksiäkään toimia kuten kunnan kansalaisen kuuluisi.

- *No mites tota onks sun kanta muuttunu näiden parin vuoden aikana yhdentymis?*
- No ei muuta kun se kauhee mun mielest se epävarmuus se et ehkä mä olin vielä kielteisempi aikasemmin et tota, se et on alkanu puntaroida ja **sit kun ei tiedä riittävästi et pitäis tietää mut sit taas jotenkin ei oo aikaa eikä energiaa hakea sitä tietoa niin paljon kun sitä, tarvis tehdäkseen todellisen päätöksen.** (Inkeri)

Inkeri osoittaa tietävänsä, että asiasta pitää tietää, jotta voisi tehdä 'todellisen' päätöksen. Hän ei kuitenkaan piittaa kunnan kansalaisuudesta, vaan kuittaa "että ei ole aikaa eikä energiaa" toimia kuten pitäisi. Sen sijaan Kaisa asemoi itsensä toisella tavalla. Ensin hän kertoo suorasukaisesti, että ei jaksakaan seurata EU-keskustelua ja on turtunut "tähän pelkkään keskusteluun... keskusteluun joka ei kuitenkaan anna mitään". Lisäksi hän on sitä mieltä, että kansanäänestyksessä pitäisi äänestää vain niiden, jotka "tosiaan tietää asiasta". Ihmettelin haastattelutilanteessa, että hän aikoi kuitenkin äänestää:

- ... vaikka sä sitten kuitenkin sanoit että aiot äänestää
- ... mie joo äänestään mut **mie pyrinkin sitten ottamaan vähän enempi selvää siitä** ja ootan hyvissä ajoin sitä tiedotetta sitten sitten mikä tulee, varmasti tulee, täytyyhän se tulla. (Kaisa)

Kaisa osoittaa pyrkivänsä olemaan kunnan kansalainen, joka toimii rationaalisesti. Hän totesi vielä haastattelun jälkeen, että heti seuraavana aamuna hän alkaa lukea lehden tarkkaan. Tämä pyrkimys tuottaa itseä ideaaliin mukaisena juontuu varmasti osittain puhetilanteesta. Vieraille haastattelijalle osoitetaan omaa kunnollisuutta (vrt. Dahlgrenin [1987] vastuuntuntoisen kansalaisen diskurssi). Inkerin ja Kaisan puheta-
pojen ero saattaa kuitenkin kertoa jonkinlaisesta kunnan kansalaisuuden rapautumisesta siinä mielessä, että edes haastattelijalle ei tarvitse välttämättä esittää itseään kunnollisena.

Osa ihmisistä vain viittasi siihen, että päätös olisi tehtävä tiedon perusteella suhteuttamatta omaa toimintaansa mitenkään ideaaliin:

- (...) Mä en tiedä kuinka paljon kansalaisilla on siitä tietoa, se nyt on yleinen ongelma aina äänestyksissä, että ... (Elisa)
- *Miten sinä luulet että ihmiset noin ylipäänsä nin tekee tän päätöksensä?*
- (huokaa) En mä luule mittään (naurahtaa).
- *Toivotko jotain?*
- Tietenkin mä toivon että tuota ensinnäkin että tietoa olis saatavissa ja sen jälkeen sitten ihmiset ninkun rohkeesti tekisivät päätöksensä sen mukkaan eivätkä vaan ninkun linnottautuisi johonkin ennakkokäsityksiin joka on syntyny herraties mistä (mm), vailla minkäänäköistä tietoa, että ollaan vaan periaatteen vuoks vastaan taikka puolesta et että siihen päätökseen ninkun vaikuttais sitten jos todella on syytä nin, kun saa riittävästi tietoa asiasta nin. (Leena)

Täysin eri tavalla kunnan kansalaisuuteen suhteutti itsensä Simo, joka tuotti itsensä

asiantuntijana ja hyvin kunnollisena. Olen tulkinut asiantuntijuuden tuottamiseksi esimerkiksi seuraavansuuntaiset repliikit: ”Kyllä mä osaan niinkun propagandan mielestäni erottaa, että (...) sinne niin tehokkaasti kyllä piilotetaan jotain juttuja tai sitten sanotaan niinkun.. ihan siis valehdellaan suoraan joissakin asioissa”.

— *Mmm- m. Mitenkä sitten oot sä erehtyny tämän tota ”rahvaan” kanssa puhumaan*

— ... rahvaan joo, en mä mikään hirvee snobi oo ... enkä mikään tällanen aka..akateeminen hömpä mutta tuota (naurahtaa). Oo- oon joo kyllä sillä tavalla mutta siinä on se justinsa, että, etkun se ... sitten toisaalta, kun mä voin sanoa omana ...

omasta puolestani puhun ninkun tiedon puolelta ja sitten kun jos toinen puoli puhuu mieli ... tai puhtaasti mielipiteitä (...). (Simo)

Simo näyttää samastavan itsensä kunnan kansalaiseen vakuuttaessaan itse puhuvansa ”tiedon puolelta”. Kuitenkin hänkin hämmäntyi suorasta kysymyksestä ja alkoi änkyyttää vaikka puhui muuten sujuvasanaisesti läpi haastattelun. Myös Pertti ja Paavo epäillivät muiden kykyä ottaa asiasta selvää. Täysin merkityksetöntä tuskin on, että juuri miehet epäillivät muiden ihmisten pätevyyttä ja viitseliäisyyttä ottaa asioista selvää.

Sen sijaan Salla edustaa kolmatta tapaa asemoida itsensä suhteessa toimintaideisiin. Hän ei pyri osoittamaan omaa kunnollisuuttaan eikä myöskään syytä muita, vaan hänen mukaansa vastuu on ’yhteiskunnan’. Yhteiskunnan tulee tarjota kansalaisille riittävästi tietoa.

— (...) se on ehkä kaikille niin ninkun abstrakti vielä ettei siitä ... (mm) vaikka kai kuitenkin selkeästi enemmistö tuttavista on sen puolesta ... mutta perusteluja ei ninkun oikeestaan ole sen enempää varmaan kellään ... ja nyt puhutaan paljon et jos ois äänestys niin ei tietäis miten äänestäis (mm). No en kyllä ymmärrä että **pystyykö tämä yhteiskunta tarjoamaan semmosta tiedotusta** meille kaikille että me sitten marras..loka- marraskuussa tiettäis mistä on kyse. (Salla)

Salla ilmaisi kärkevimmin sen, että tiedon hankkiminen ei ole yksittäisten kansanäänestäjien vastuulla, vaan vastuu on niiden, jotka tuottavat tietoa. Sama näkökulma tuli esiin muissakin haastatteluissa, tosin hieman lievempänä (”Se on valtava työ näillä vastuullisilla ihmisillä selittää asiat, nimenomaan ne kaikista olennaisimmat jutut kansalaisille että ne ymmärtää mistä on kysymys”, ”Et nyt tarttis olla enemmän tietoo”).

Kunnan kansalainen ajattelee muutakin kuin omaa etuaan päätöstä tehdessään. Myös tämä ideaali nousi esiin hyvin yhtenäisenä, mutta samoin kuin edellisessäkin ideaaliin, ihmiset suhteuttivat toimintaansa siihen eri tavoin.

— No kyl must tuntuu että **sitä pakko on ajatella aika pitkään laajemmaltikin** kun tietysti jonkun et esimerkiks maanviljelijät saattaa ajatella pelkästään niin et mitä minä ja mun tota ryhmä (mm) ja se on selvä koska se on se on se on täl hetkel nin tota ni vaikia asia, kaikis vaikein mut tota, **kyl se täytyy kokonaisuutena aika pitkälle ajatella** (mm), mut en tiedä kuinka moni, kyl ihmiset aika itsekkäästikin kyl ajattelee. (Inkeri)

— *Mitkä asiat tota vois olla sellasia, että jotka sais teidät muuttamaan kantaanne tohon yhteisöön?*

— Joo, olipa hyvä kysymys ... Ehkä ... nii- i ... Työttömyysturva on aika tärkeä seikka, että sais ninku ... (...) semmonen ninku lähellä oleva, **tietysti pitää ninku välit-**

tää vähän ninkun laajemminkin, että mitä se tulee vaikuttamaan, mutta just ninkun ittelle (...) (Tuula)

— (...) Eli mä en, mä en ajattele yksin maatalouden kannalta **mä ajattelen koko maan kannalta**, mä pelkään että se on paha asia. Mm. (Reino)

Näissä sitaateissa näkyvät perustavat puhua kunnan kansalaisen epäitsekkydestä. Inkeri tuo selvästi esille sen, että Euroopan unionia pitää ajatella laajemminkin kuin omista eduista lähtien ("on pakko", "kyl se täytyy"). Inkeri myös epäilee, että muut eivät toimi kuten pitäisi ("ihmiset aika itsekkäästikin kyl ajattelee"). Tuula taas esittää ideaalin ("tietysti pitää ninku välittää vähän ninkun laajemminkin"), mutta jatkaa sen jälkeen sujuvasti omasta näkökulmastaan ("mut just ninkun itelle"). Sen sijaan Reino esittää toimivansa, kuten kunnan kansalaisen kuuluu ("mä ajattelen koko maan kannalta").

Enimmäkseen ihmiset epäilivät, että muut toimivat pelkästään omien intressiensä pohjalta, kun pitäisi ajatella laajemmin. Ainoa poikkeus, jolloin pelkästään oman edun ajattelu oli sallittua liittyi toimeentulon menettämisen uhkaan.

EU:sta kiinnostuminen on kunnan kansalaisen velvollisuus. Tämä neljäs kunnan kansalaisuuden osatekijä esiintyi haastatteluissa harvimminkin.

— *Joo, elikkä siis kiinnostaaks sua minkä verran tää näin?*

— Tämä EU- homma

— ... niinii.

— No ninkun mä sanoin nin kyllästyttää jo (nii) mutta **pakko** siitä on olla vaan kiinnostunu, mutta en minä oo mikään (naurahtaa) semmonen ekonomisti että, en oikein innostu asiasta, mutta se on **jokaisen suomalaisen velvollisuus** sen verran innostua että pyrkii ninkun muodostamaan kantansa.. (Ilkka)

Ilkka tuo hyvin voimakkaasti esiin, että EU:sta kiinnostuminen on velvollisuus ja pakko. Hieman aiemmin hän valitteli kuinka "sellanen turtumus alkaa iskeä", mutta "täytyy nyt yrittää kuitenkin pysyä ajan tasalla".

— *Niijoo. No mitäs jos nyt järjestettäis joku tämmönen sen jälkeen kun nää, neuvottelutulos valmistuu ni kiinnostaaks sua siinä vaiheessa mennä kuulemaan että*

— ... no ehkä mahdollisesti, nii että jos silloin ... silloin sitten, jos todella jotain ... jotain konkreettista neuvottelutulosta ni kylhän sitä sitten tarkemmin **silloin täytyy jo perehtyäkin** siihen että, yrittää **mahdollisesti hyvinkin**. (Eino)

'Täytyy', 'pakko' ja 'velvollisuus' ovat ilmaisuja, jotka sisältävät ajatuksen, että EU:sta kiinnostumisen eteen on ponnisteltava. Kiinnostus ei synny itsestään. Kenties tästä syystä EU:sta kiinnostuminen kunnan kansalaisen piirteenä tuli esille vain muutamissa haastatteluissa.

Kunnan kansalaisuutta ja nimenomaan jämpäitä suomalaisuutta tuotettiin myös vertaamalla sitä mielikuviin (etelä)eurooppalaisuudesta. Vaikka emme ole ihan niin hyviä kuin meidän pitäisi olla, niin siitä huolimatta suomalaiset ovat parempia kuin muut. Esimerkiksi asiantuntijuuttaan EU- yhteydessä korostanut Simo totesi ensin, että hän ei usko, että "suomalaiset vois kovin paljon ymmärtää niistä asioista" ja että kansalaiset ovat "tavattoman tyhmiä" ja "niiden käsityskyky rajallinen". Näissä esimerkeissä hän vertaa kansalaisia itseensä. Toisessa yhteydessä hän vertaa suomalaisia muihin eurooppalaisiin näin:

— (...) Että kun muualla niistä ei välttämättä tiedetä koko Euroopan yhteisöstä, joku maa on Ranska on yhteisön jäsen nin tuota ... ni suomalaiset kyllä varmaan tietää että sillä tavalla et **suomalaisethan on kuitenkin aika valistuneita ihmisiä.**
(Simo)

Myös Ulla oli vakuuttunut suomalaisten huolellisuudesta päätöstä tehdessään. Kuitenkin hän epäilee toisessa yhteydessä, että ihmiset eivät välttämättä seuraisi keskustelua yhtään paremmin vaikka EU:sta puhuttaisiinkin enemmän.

— *Mmm, mistäs sä luulet että ihmisille tulee se tunne ettei ole tarpeeksi tietoa?*
— Se on niin, se on ilmeisesti nin tuota, vakava asia ja sitten tämä otethaan huolella sitten ja se on suomalaisilla tapana että se otethaan sitten niin huolella ja (mm), **etten mie ninko usko että tuolla muissa maissa nin sillä lailla edes mietti-vätkään kunhan nyt käyvät, mutta suomalaisilla on semmonen tapa että otethaan huolella ...** Siinähan on ratkastavana sitten Suomen kohtalo nin tuota, pitkäkäsi aikaa sitten. (Ulla)

Näiden lisäksi suomalaisuuteen liitettiin adjektiveja kuten 'tunnontarkka' ja 'herranpelkonen'. Toisaalta tämän tunnollisuuden ja huolellisuuden pelättiin kääntyvän suomalaisia vastaan Euroopan unionissa. Esimerkiksi Eino sanoo huulenheiton nimissä:

— No tuntuu melkein että tässä tapauksessa olis parempi olla semmonen eteläeurooppalainen 'antaa mennä' - systeemi vaan et, en tiedä tää nyt on huulenheitto paremmin, mut kumminkin, sitä on puhuttu että Italiassa ei nin pikku asioista välitetäkään näissä EU- säännöissä et siel tehdään vähän sinnepäin vaan taikka ollaan tekemättä (naurahtaa)."

Haastatteluista piirtyvä kuva kansalaisen toimintaideaalista näyttää ristiriidattomalta. Yhteenvedona kunnan kansalaisesta voi sanoa, että hän on rationaalinen äänestäjä-kansalainen. Kiinnostava piirre on se, että hän toimii yksin. Yhdessäkään haastattelussa ei toimintaideaaliin liitetty minkäänlaista yhdessä toimimista. Haastateltavista Salla huomasi tämän 'epäsosiaalisuuden': "Mehän nyt ei ihmiset ei tehä mitään, mehän vaan ollaan ja ihmetellään vaikka kirveellä lyötäis päähän". Tämä piirre sopiikin siihen, että Suomessa ihmiset eivät juurikaan järjestäytyneet ruohonjuuritason EU:a vastustaviin tai puolustaviin järjestöihin, kuten esimerkiksi Norjassa. Sen sijaan kunnollisuuden voinee tulkita olevan rapautumassa, sillä ihmiset eivät kovin voimakkaasti selitelleet ideaalista poikkeamista. On kuitenkin syytä muistaa, että en tiedä, ovatko ihmiset aikaisemmin pyrkineet esittämään itsensä ideaalin kaltaisina. Rapautuminen ei ole kuitenkaan edennyt vielä niin pitkälle, että toimintaideaali olisi hajonnut sisäisesti ristiriitaisiksi palasiksi.

Ideaalisen kunnan kansalaisen ja 'oikean' kansanäänestäjän välisen jännitteen tekeminen näkyväksi auttaa ymmärtämään joitakin kyselytutkimusten 'ristiriitaisuuksia'. Esimerkiksi vaaleja edeltävät gallupit tuottavat säännöllisesti huomattavasti korkeamman äänestysprosentin kuin se lopulta on äänestyksessä (esim. Pesonen 1994). Kunnan kansalaisuuden kautta tämän voi tulkita niin, että äänestäminen on sellainen 'perusoikeus' jonka käyttämättä jättämistä ei sovi tunnustaa tutkijalle. Ihmiset siis vastaavat joihinkin kysymyksiin siten kuin he olettavat, että kunnan kansalaisen kuuluu.

'Kunnon kansalaisuus' - tulkintani auttoi myös ymmärtämään haastatteluissa esiinnoussutta mediavälinekriittikää. Katson nimittäin, että mediakriittikää synnytti osaltaan ristiriita kunnon kansalaisuuden ja EU- uutistarjonnan kiinnostamattomuuden välillä. Kunnon kansalaisen olisi kuulunut päättää kantansa EU- kysymykseen tiedon perusteella, mutta tiedonvälitystä ei jaksettu seurata, koska uutisoinnilla ei nähty olevan mitään yhteyttä omaan elämään. EU- uutisointia seurasivat kiinnostuneina ainoastaan sellaiset ihmiset, joiden elämään sillä oli yhteys. Lisäksi tämä yhteys näytti syntyvän jonkin julkisen roolin kautta (opiskelu, työ).

Jos voisin aloittaa uudestaan näiden haastattelujen analyysin, kiinnittäisin enemmän huomiota eri taustaisten ihmisten erilaisiin tapoihin puhua haastattelussa. Oletan, että eroja löytyisi esimerkiksi sen välillä, miten akateemisesti koulutetut miehet tai keskikoulun käyneet työttömät naiset esittävät itsensä haastattelussa. Keskiluokkaisilla ihmisillä on oletettu olevan suurempi tarve esittää itsensä kunnollisina (Seiter 1990). Esitän tämän huomion myös osoittaakseni, miten aineiston tulkinta ei lopu siihen pisteeseen, jolloin 'lopullinen' versio on luiskahtanut käsistä.

Kunnon tutkija

If we do our work well, 'reality' will appear even more unstable, complex and disorderly than it does now. — Jane Flax

Analyysin loppumetreillä minua alkoi vaivata asioiden rationalisoiminen. Viittaan 'rationalisoimisella' siihen, että pyrin rakentamaan mahdollisimman aukottomasti etenevän tarinan. Tarkoitukseni olikin kirjoittaa siitä graduuni, mutta lopulta jätin sen tekemättä, koska en keksinyt miten muotoilla näkökulmani enkä kiireessä löytänyt ketään, joka olisi muotoillut ajatukseni puolestani. Miten vaikeaa onkaan seisoa omilla jaloilla, ilman 'gurun' turvallista hengitystä niskassa!

Tätä kirjoittaessani aloin miettiä sitä, minkälainen 'kunnon tutkija' työssäni elää? Kuinka erilaisia 'kunnon tutkija' - ideaaleja eri teoriaperinteistä nouseekaan? Kirjoitin esimerkiksi graduni analyysiluvun lopulta hyvin perinteisesti eli unohdin siitä ne aineiston analysoimisen ongelmat, joita edellä kuvasin. Aloitin tekstini vaiheesta, jolloin jo tiesin mitä ja miten tulen tekemään, lukuunottamatta viittausta alkuperäisen tutkimusongelmani muuttumiseen. Eihän ainakaan opinäytetyössä sovi paljastaa harhailujaan sivupoluilla.

Rajaa järkevän reflektion ja itsetarkoituksellisen prosessinkuvailun välille on vaikea vetää. Kaikkea ei ole järkevää kertoa eikä kaikella ahdistuksella ole merkitystä lopputuloksen kannalta. Esimerkiksi Matti Kortteisen *Kunnon kenttä* - kirja arvioitiin tutkijasankarin selviytymistarinaksi, koska tekijän vaiheet on kirjattu tekstiin varsin tarkasti. Olin aluksi huvittunut osuvasta ilmaisusta, mutta asian voi nähdä toisinkin. Kuinka vaikeaa tutkimuksen esitystavan rajojen rikkominen oikein onkaan, jos sisällöllisen keskustelun siitä voi sivuuttaa vaikkapa näppärällä 'sankaritutkijan' leimalla? Ja jos kirja on selviytymistarina, voi myös kysyä, että kuka tarinan olisi kirjannut, jos tutkija ei olisi selviytynyt.

Lopuksi

Vielä lopuksi vähän artikkelini otsikosta. Toivon, että Reino sai sanottua suoraan ja että hänen — kuten muidenkin haastattelemini ihmisten — ääni kuuluu tekstissänikin. Ainakin haastattelupuheet mursivat ja muuttivat omia käsityksiäni. Lainasin Reino myös omaksi äänitorvekseni herättääkseni ”suoraan sanomalla” keskustelua aiheiston tulkinnan vaikeudesta ja kirjoittamisen konventioista.

Viitteet

1. Haastattelulainauksia ei ole välimerkitetty kielioppisääntöjen vaan taukojen mukaan. Lyhin tauko on merkitty pilkulla, hieman pidempi pisteellä ja muutaman sekunnin mittainen tauko kahdella ja huomattavan pitkä tauko kolmella pisteellä. Sen sijaan kaksi pistettä ilman välilyöntejä tarkoittaa änkyyttämistä tai sanojen hakemista (esim. ”to ... tota”). Erityisen painokkaasti sanonut sanat tai virkkeet on merkitty versaalilla, muut äänenpainon muutokset on merkitty tekstin sisään sulkuihin (esim. naurahtaa). Lisäksi repliikkien sisälle sulkuihin olen merkinnyt lyhyet toisen puheen kanssa päällekkäiset myötäilyt. Toisen puheen keskeyttämisen olen merkinnyt näin:
— Sulle ei ole sillä väliä että onko se suomalainen vai saksalainen
— ... ei ole, ei siinä mielessä ole väliä, että se on parempi kun olis ulkolainen omistaja.
Haastatellut esiintyvät tekstissä keksityillä nimillä.
2. Artikkelini perustuu Tampereen yliopiston tiedotusopin laitokselle tekemääni tutkielmaan. Työni perustuu 18 teemahaastatteluun, joissa on yhteensä 20 haastateltua, sillä kahdessa haastattelussa oli paikalla kaksi haastateltavaa. Ensimmäisen koehaastatteluluontoisen haastattelun tein Tampereella marraskuussa 1993, loput on tehty tammikuun lopun ja toukokuun alun 1994 välisenä aikana Rovaniemellä, Somerolla ja Tampereella. Haastatellut ovat joka suhteessa (ammatti, elämäntilanne, ikä, koulutus) hyvin heterogeeninen joukko.
3. Olen korostanut haastatteluotteista tulkintojeni kannalta keskeisiä osia. Toivon, että tämä myös helpottaa rönsyilevän puhekielen lukemista.

KIRJALLISUUS

- Alasuutari, Pertti (1991) Tv- ohjelmien arvohierarkia katsomistottumuksista kertovien puhetaipojen valossa. Teoksessa: Kytömäki, Juha (toim.) *Nykyajan sadut. Joukkoviestinnän kertomukset ja vastaanotto*. Jyväskylä: Gaudeamus & Yleisradio.
- Alasuutari, Pertti (1993) *Laadullinen tutkimus*. Jyväskylä: Vastapaino.
- Ang, Ien (1991) *Desperately Seeking the Audience*. London and New York: Routledge.
- Bird, Elisabeth (1992) *Travels in Nowhere Land: Ethnography and the "Impossible" Audience*. *Critical Studies in Mass Communication* vol. 9; 250- 260.
- Corcoran, Farrell (1992) *Television and EC summitry: information flow for the new European citizen*. Presented at the IAMCR Conference Guarujá, Brazil.
- Dahlgren, Peter (1987) *Mitä se merkitsee? Tv- uutisten monitulkinta vastaanotossa*. *Tiedotustutkimus*, vol. 10, no. 3; 11- 23.
- Finch, Janet (1984) *"It's great to have someone to talk to": the ethics and politics of interviewing women*. Teoksessa: Bell, Colin & Roberts, Helen (eds) *Social Researching. Politics, Problems, Practise*. London, Boston, Melbourne and Henley: Routledge & Kegan Paul.
- Grönfors, Martti (1982) *Kvalitatiiviset kenttätutkimusmenetelmät*. Juva: WSOY.
- Hagen, Ingunn (1994) *The Ambivalences of TV News Viewing: Between Ideals and Everyday Practices*. *European Journal of Communication*, vol. 9; 193- 220.

- Hammersley, Martyn & Atkinson, Paul (1983) *Ethnography. Principles in Practice*. London and New York: Tavistock Publications.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (1980): *Teemahaastattelu*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hoikkala, Tommi (1989) *Nuorisokulttuurista kulttuuriseen nuoruuteen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Jensen, Klaus Bruhn (1991) *Reception analysis: mass communication as the social production of meaning*. Teoksessa: Jensen, Klaus Bruhn & Jankowski, Nicholas W. (eds.) *A Handbook of Qualitative Methodologies for Mass Communication Research*. London and New York: Routledge.
- Kivikuru, Ullamaija (1993) *Shamanismia vai kansalaistoimintaa? Suomen EU- julkisuus on laaja mutta kapea*. *Tiedotustutkimus*, vol. 16, no. 4; 4- 20.
- Kortteinen, Matti (1992) *Kunnian kenttä. Suomalainen palkkatyö kulttuurisena muotona*. Hämeenlinna: Hanki ja jää.
- Lull, James (1990) *Inside Family Viewing: Ethnographic Research on Television Audiences*. London and New York: Routledge.
- Morley, David (1986) *Family Television: Cultural Power and Domestic leisure*. Comedia Publishing Group.
- Mäkelä, Klaus (toim.) (1990) *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Peräkylä, Anssi (1990) *Kuoleman monet kasvot. Identiteettien tuottaminen kuolevan potilaan hoidossa*. Jyväskylä: Vastapaino.
- Peräkylä, Anssi (1995) *Teoria vuorovaikutuksen tutkimuksessa*. *Janus* 1/1995, 15- 20.
- Pesonen, Pertti (toim.) (1994) *Suomen EU- kansanäänestys 1994. Raportti äänestäjien kannanotoista*. Ulkoasiainministeriö. Eurooppatiedotus. Painatuskeskus.
- Ridell, Seija (1994) *Kaikki tiet vievät genreen. Tutkimusretkiä tiedotusopin ja kirjallisuustieteen rajamaastossa*. Tampereen yliopisto. Tiedotusopin laitos. Julkaisuja A 82/1994.
- Ronkainen, Suvi (1990) *Ikääntyvän naisen seksuaalisuus. Ikääntymisen vaikutus naisen seksuaalielämään elämänhistorian valossa*. Sosiaali- ja terveysministeriö. Tasa- arvojulkaisuja sarja D: Naistutkimusraportteja 1/1990.
- Seiter, Ellen (1990) *Making distinctions in TV audience research: case study of a troubling interview*. *Cultural Studies* vol. 4, no. 1; 61- 84.
- Silverman, David (1988) *Laadullisen tutkimuksen kuusi sääntöä — postromanttinen näkökulma*. *Sosiologia* vol. 25, no. 4; 257- 268.
- Slaatta, Tore (1993) *Reception Analysis: on Its Way?* Teoksessa: Bang, Jörgen & Lundby, Knut (eds.) *Media Reception. PROFF Papers. Report no. 9*, Department of Media and Communication, University of Oslo.
- Smith, Dorothy E. (1988) *Everydayworld as Problematic*. Milton Keynes: Open University Press.
- Suhonen, Pertti (toim.) *Pehmeät menetelmät sosiaalitutkimuksessa. Käytännön kokemuksia ja keskustelua*. Tampereen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos. Sarja B 38/1983.
- Wolf, Virginia (1990) *Oma huone*. Jyväskylä: Gummerus.